

miodrag maticki: »narodne pesme u vili«, matica srpska-institut za književnost i umetnost, novi sad — beograd, 1985. zolja karanović

Sakupljanje i publikovanje narodnih umotvorina u XIX veku, zahvaljujući specifičnim okolnostima, a posebno Vukovom radu, postaje kod nas književna moda. Ono je smanjenim intenzitetom i sa nešto izmenjenim pobudama nastavljeno do naših dana. Obilje prikupljene građe ipak je ostalo u senci Vukovih zbirki, ne samo van domašaja šireg kruga čitalaca nego često i istraživača. Time se ne čini nepravda samo ostalim pregaocima na ovom polju, već i mnogo više — otežava se sagledavanje usmene književnosti u celini. Da bi se to omogućilo, između ostalog, potrebno je građu rasutu po različitim publikacijama i rukopisnim zbirkama učiniti dostupnijom.

U kontekstu ovog problema posebno je značajan poduhvat Matice srpske i Instituta za književnost i umetnost iz Beograda, da u okviru svoje Biblioteke usmene književnosti štampaju građu narodnih umotvorina iz naših poznatijih časopisa i novina. Do sada su objavljene knjige: *Lirske narodne pesme u Letopisu matice srpske*, priredila M. Kleut, *Epske narodne pesme u Letopisu matice srpske*, priredio M. Maticki i *Narodne pesme u Vili*, priredio M. Maticki; one pokazuju da je pomenuta namera i te kako opravdana i korisna. O trećoj među ovim knjigama, koja je ujedno i najnovija, ovom prilikom će biti posebno reči.

Iako je vek *Vile* Stojana Novakovića bio kratak (1865 — 1868), značaj joj je višestruk. Pre svega, u njoj su saradivali najznamenitiji naši pisci toga doba, a donosila je i veoma značajne prevode. *Vila* je, takođe, bila prvi beogradski list

štampan Vukovim pismom i prapovisom. A posebno je važna i zbog toga što je izuzetno mesto ustupila usmenom stvaralaštvu, čije je sistematsko prikupljanje i objavljivanje bilo deo njenog zvaničnog programa.

U osnovi, stav uredništva *Vile* prema prikupljanju narodnih umotvorina svodio se na sledeće: pomeranje težišta od epike na liriku i širenje ove delatnosti na druge usmenoknjiževne vrste, posebno priče i zagonetke, zatim, insistiranje na vernosti zapisa i geografskom prostoru u kojem je umotvorina zabeležena (manje se ističe značaj pevača i kazivača, čime se pokazuje odnos uredništva *Vile* prema narodnoj književnosti, pre svega, kao kolektivnoj tvorevini). Posebno je značajno da se u uputama za sakupljanje traže podaci o načinu i nameni izvođenja umotvorine. Tako se težište pomera sa teksta ka kontekstu.

Osim toga, *Vila* je donekle pratila i zbivanja u folkloristici kod nas i u svetu. A posebno se zanimala i za izdavanje narodnih umotvorina. Ona prati sudbinu Vukovih dela posmrtno. U *Vili* je takođe prikazani ili najavljeni veći broj zbirki drugih autora.

Sudeći po svemu, *Vila*, dakle, nije samo objavljivala građu usmenih književnih tvorevina, već je pratila sudbinu naše narodne književnosti i savremena joj istraživanja. O svemu tome, u predgovoru knjige *Narodne pesme u Vili*, detaljno obaveštava njen autor, Miodrag Maticki. On, ujedno, Stojana Novakovića, urednika *Vile*, smatra najznačajnijim pregaocem u nastavku Vukovog dela.

Koliko je *Vila* zaista bila list koji je obilato publikovao građu usmene poezije kazuju i podaci M. Matickog o tome da je *Vila*, u samo tri godine svoga izlaženja, objavila preko 200 pesama, 42 priče i 637 zagonetaka...

I mada je, kako Maticki veli, teško sačiniti etno-geografsku kartu ove zbirke, pada u oči — što je veoma značajno — da su umotvorine publikovane u *Vili* uglav-

nom sakupljene u onim krajevima koje je Vuk slabije ili nikako zahvatio, što znači da se već samim tim omogućio širi uvid u usmeno stvaralaštvo toga doba, no što ga je mogao imati jedan čovek, pa makar to bio i genijalni Vuk.

Zbirkom *Narodne pesme u Vili* nisu obuhvaćene sve umotvorine štampane u ovom listu, već samo lirske i epske pesme, kao i pesme »na medi«, kako ih, shodno uobičajenim merilima kod nas, Maticki i deli. U dodatku se nalaze još i pripevi, igre, odlomci i bugarske narodne pesme.

Zbirka lirskih pesama publikovanih u *Vili* daleko je najveća i najznačajnija. Ona obuhvata 157 primera. M. Maticki ih je razvrstao onako kako je to kod nas uobičajeno na: I — obredne i običajne pesme, II — pesme o radu i uz rad, III — verske pesme, IV — ljubavne pesme i V — porodične pesme. Autor se u predgovoru knjizi osvrće na svaku od ovih vrsta i na niz pojedinačnih primera izdvojenih iz zbirke. Od svih pesama ove publikovanih nesumnjivo su najznačajnija beleženja nekoliko primera obrednih i verskih pesama, pre svega, zbog veoma arhaičnih slika i situacija, koje pomažu razmatranju zamršenog klupka ne samo obredno-mitskog sloja naše poezije, već i nekih njenih arhaičnih slika i simbola uopšte. Ali deo zbirke je nesumnjivo značajan i po snazi i lepoti poetskog izraza, što je zapazio i priređivač ove knjige.

Dileme koje se obično prilikom klasifikacije usmene poezije javljaju nisu ni ovde mimoidene. Kod M. Matickog one se očituju u njegovoj подели ljubavnih pesama, gde se u posebne grupe izdvajaju pesme od kola, ovcarske pesme, kao i pesme sa komičnom sadržinom. Kroz njih se posredno ukazuje na dinamiku života usmene poezije, njene moguće i stvarne mene, ne samo tekstualne prirode, već i u načinu izvođenja i prihvatanja.

U pesme »na medi« Maticki je uvrstio romane i balade. Balade,

kjih ima 18, po lepoti jezika i snazi poetskog doživljaja mogle bi učiti u veoma stroge antologije.

Na kraju su se naše pesme koje se kod nas uobičajeno nazivaju epskim — i njihov je značaj ovde po svemu najmanji. Ima ih ukupno 15. Maticki ih je rasporedio hronološki, prema događajima i junacima koji se u njima javljaju, isto onako kako je to činio još Vuk.

Što se tiče klasifikacije ove dve poslednje velike skupine pesama, »na medi« i epskih pesama, treba napomenuti da danas u svetu postoje drugačiji standardi. Kako su oni u osnovi tematski, ponudena klasifikacija u *Vili* u njih se ne uklapa. Ovim mi naravno nije namera da se upuštam u rasprave oko načela klasifikacije veoma široke oblasti poetskog stvaralaštva u stihu. Samo bih htela da ukazem na posledice određenih opredeljenja koja će ovako klasifikovanim pesmama onemogućiti uklapanje u evropski katalog, a poslednji je čas da se u njega uključi i naša građa.

Knjiga *Narodnih pesama u Vili* opskrbljena je korisnim napomenama uz pesme — o mestu, vremenu zapisa, zapisivačima i svim ostalim podacima koji su se uz određene tekstove našli. Tu su i najvažnije varijante. U indeksu su imena ljudi i naroda, kao i geografski nazivi koji se u pesmama pominju.

Posmatrano u celini, knjiga *Narodne pesme u Vili* nije samo zbornik poezije značajan za upoznavanje tradicije sa područja koja Vuk nije dospao da istraži. To je zaista i veoma uspešna antologija. Maticki je zbirku sačinio prema principima moderne folkloristike, pa je ona primer kako se obilje ove vrste građe rasute po različitim rukopisima i publikacijama može učiniti dostupnijom. A to je neophodno. Jer će se samo na ovaj način pesničko biće naše tradicije sagledati u celini, a bez toga će nam znanja o samima sebi obavezno ostati fragmentarna.

vladimir kopicl: »vapaji & konstrukcije«, matica srpska, novi sad, 1986. vasa pavković

Pišuci o prethodnoj pesničkoj knjizi Vladimira Kopicla »Gladni lavovi«, najviše sam prostora posvetio razmatranju odnosa reči i stvari (oznaka i označenog) podstaknut kako pomenutom kolekcijom »vibro-poema« tako još više prethodnim pesničkim ostvarenjima istog pesnika »Aer« i »Parafraze puta«. U »Parafrazama« pesnik je zapisao i stihove »Ja sam onaj koji ispituje govor/Ja sam onaj koji ispituje mogućnosti raznih govora«. Ne samo metatekstualnim izjavama, poput navedene, nego i tekstom prvih dva projekata, Kopicl je pokušao da pesnički »osvoji« *odblese stanja* (u relaciji pojavnog sveta i jezika). Ono što mi se tada, dok sam čitao knjige Vladimira Kopicla, i pisao tekst o njima, učinilo kao sudbina njegovog (i svakog drugog pesničkog truda), sudbina, koje je, nedvosmisleno, i pesnik bio svestan, formulišući naslov zbirke, je da se ostvarena avantura u jeziku, po završetku rada na tekstu, pesniku ukazala kao parafraza pređenog puta, parafraza postapaka koje je pesnik sprovodio u pisanju, parafraza emocija koje je osećao i nameravao da transponuje, parafraza spekulacija kojima je stvarao svoj tekst, a koje (beleženjem) nije uspevao da u (žudenoj) potpunosti ovaploti. (Uvek će, izgleda, preostati neizrečeni smisao, kao podsticajna (?) muka pravog pesnika i uskok kruga odanih čitalaca.) Iako pretežno u polju atemporalnih spekulacija o smislu (reči i stvari i njihovog odnosa), Kopicl se u prvim knjigama nije sasvim odrekao dijaloga sa savremenošću, sa

vremenskim horizontom svog i našeg življenja, koristeći činjenice savremenosti, (pop) kulturnu amblematicu; koristeći, izraženi nego većina pesnika iz njegove generacije, sinhroni svet. Kao što su »Gladni lavovi« na osnovu te semantičke »kopčec« sa baš ovim vremenom bili prirodni nastavak pomenutog sadržinsko-semantičkog rukavca »Parafraza«, tako se i »Vapaji & konstrukcije« čine logičnim nastavkom »Lavova« ili bi, možda, preciznije rečeno, ta knjižica od pet vibro-poema, veoma dobro ulazila u završni ciklus četvrti pesničke knjige V. Kopicla.

Naime: u »Gladnim lavovima« pesnik ne razmišlja o rečima i stvarima, ne bavi se spekulacijama o govoru, već se, pre svega, trudi da reči koristi kao znakove za transponovanje svoje poetske situacije, nečeg što tradicionalno nazivamo »pesnikovom vizijom sveta.« Sem ovog preokreta, zanimljivo je bilo i vraćanje vezanom stihu, bazičnom osmercu, što će biti dominantna formalna karakteristika »Vapaja«, (takođe), i, s druge strane, na semantičkom nivou, u »Gladnim lavovima«, reč je o veštom ispisivanju nizova duhovitih mistifikacija i (dez)informacija. Njih pesnik spretno, ponekad, može se reći i virtuozno, preplići — stvarajući poeziju složenih značenja, podsticajnu za čitalačku pustolovinu višestrukog iščitavanja. Kopicl koristi pesnički jezik kao sistem za manipulaciju smislom, i što je najinteresantnije, čini to na pitak, šarmantan, moderan način. Pri čitanju »Gladnih lavova« nametale su mi se fragmenti duhovitih tautologija, bizarnih paradoksa, igre rečima i žargonskim idiomima te pesnikovo otkrivanje veza između naizgled sasvim odvojenih elemenata sveta i jezika. Pa ipak, po svom globalnom, rekao bih, intencionalnom značenju, pesme

»Gladnih lavova«, poetski su dokument o nečemu što postaje lajt-motiv (našeg čitanja) savremene poezije, dokument jednog sveta u kome se *haos i strah, nesigurnost i nejasan poredak vrednosti* ukazuju kao bitni semantički znaci.

U razmatranju onoga što nudi najnovija pesnikova knjiga, možemo početi od naslova. U njemu bi reč »vapaji« označavala semantičku komponentu (ukupnog značenja knjige). Reč »konstrukcije«, pak, formalnu, a veznik »&«, napisan onako kako je napisan, želju za modernom sintezom (sadržaja i forme). Pomoću pateitičnoj oznaci sadržaja (»vapaji«) suprotstavlja se hladna, neutralno obeležena oznaka forme (»konstrukcije«). Prva reč je uz to »meko i nežna«, druga »rapava i zvučna«. Prva kao da označava vezu s romantičarskom tradicijom naše poezije, druga sa modernijim kretanjima. (U nizu paradoksa kojima barata ova knjiga, jedan od najizrazitijih je baš ovaj o kome govorimo — pesnikova namera da sintetiše dva različita tipa poezije.) Na drugoj strani — vapaji su ostvareni savremenim jezikom a konstrukcije, dobrim delom, pripadaju tradiciji naše metrike (opet je to, najčešće, osmerac i »susudni« metri). Kopicl, na primer, u »Poduprtime pesmama«, poemi od 22 pesme, uporno i vrlo vešto rimuje parne stihove u kripto-katrenima. Reč je o strofama ispisanim na različite načine, u kojima je prikriivena katrenska priroda, bilo razbijanjem prvog stiha u dva reda, ili izdavanjem poslednje reči u četvrtom stihu iz njenog »prirodnog« mesta, kako bi se semantički istakla. Dva navedena i drugi potezi usko su povezani s pesnikovom namerom da naruši katrensku motniju i priritimizuje njenu energiju. Semantički paradoksi i formalni zahtevi govore da je reč o jednoj složenoj pesničkoj strategiji.